

SZEMLE

Falvy Zoltán — Mezei László: Codex Albensis. Ein Antiphonar aus dem 12. Jahrhundert. Akadémiai Kiadó, Budapest — Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1963. (Monumenta Hungariae Musica I.)

Kettős megilletődéssel vesszük kezünkbe a *Codex Albensis* monumenta-kiadását. Egyrészt meghatódottan szemléljük benne a XII. századi magyarság teljesítményét, másrészt jóleső önérettel lapozzuk az Akadémiai Kiadónak ezt a legújabb reprezentáns művét, amelyet a gráci Akadémiai Kiadóval karöltve jelentetett meg.

A színes hasonmásban kiadott *Codex Albensis* elé MEZEY László írt a kódexről, FALVY Zoltán pedig annak zenei vonatkozásairól alapos bevezető tanulmányt.

MEZEY László, aki a kódexet KERN katalógusa alapján felfedezte, nagy szolgálatot tett a magyar múlt kutatásának, mert az *Antiphonaléval* legelső ismert kéziratunkat találta meg, amely mindvégig hangjelzett formában a középkori magyar zsolozsmázásnak első forrása számunkra. Más, korabeli kódexeink mind a misével vagy más szertartásokkal függenek össze.

MEZEY a kódex keletkezési idejét sokoldalú körütekintéssel és meggyőző külső és belső érvekkel a XII. század első felére teszi, eltérve KERN XIII. századi datálásától. Keletkezési helyének megállapításához véletlennek látszó körülmény jött segítségére. Az 58^v fólió alján egy magánjellegű bejegyzés utal a fehérvári dékánra, kántorra, a szent király ünnepén való megjelenésre, ami a Székesfehérvárral való kapcsolatot kétségtelenné teszi. A tanulmány szerzője ennek a véletlen adatnak a kiértékelésével és felhasználásával továbbmegy, és az *Antiphonale* belső, liturgikus tartalma alapján bizonyítja, hogy bár lényegében az esztergomi ritust követi, de bizonyos helyi, fehérvári sajátosságok találhatók benne. Ez a bizonyítás szükségessé teszi, hogy előbb széles körű áttekintést adjon a középkori magyar liturgikus sajátosságokról, főleg az ország területén kialakult kétféle, esztergomi és kalocsai gyakorlatról. Ezzel régóta hiányzó tanulmányt pótol. E téren ui. részletkutatása-

ink vannak, de korszerű összefoglaló munka még nem jelent meg. MEZEY megállapításai alapul szolgálnak a további, részletekbe menő kutatásoknak.

A kódexben található nagyszámú íráshibából MEZEY éles meglátással bizonyítja, hogy azok a hallás, diktálás után való másolásból erednek. A másolás a székesfehérvári káptalani iskolában történt, ahol a váradai káptalan statútumai alapján joggal feltételezzük, hogy a scholarisok a kántor diktálása után leírták az egyes napok és ünnepek énekeit.

Nagy fontosságú az *Antiphonale* mintapéldányának a kielemezése. Ez ui. S. Gallen felé mutat. Ezzel kézzelfogható érvet nyertünk annak az immár általánossá vált felfogásnak helyesbítésére, amely szerint legősibb liturgikus könyveink és középkori liturgiánk egészében frank területről vagy közvetlen frank hatásból erednének. A *Codex Albensis* kétségtelen délnémet (S. Gallen-i) szelleme új megvilágításba helyezi ezt az annyira fontos kérdést, és okot ad, sőt szükségessé teszi kódexeink keletkezésének ilyen irányú revidéálását.

Végül a tanulmány a mindennapi használatban mutatja be a kódexet, egybevetve a középkor végéről fennmaradt egri *Ordinarius* részletesen leírt szertartásrendjével.

FALVY Zoltán már 1955-ben foglalkozott a *Zenetudományi Tanulmányok* 4. kötetében a kódex zenei vonatkozásaival. Akkor és azóta leszűrt kutatási eredményeit most alapos tanulmányban ismerteti. Először az *Antiphonale* neumáit mutatja be, és a kódex hangjelzését a S. Gallen-i iskolához sorolja, pontosabban annak végző, átmeneti korszakába, még mielőtt belőle a gótikus hangjelzés kialakult volna. Ez a neumairás jellemző többi, egykorú kódexeinkre is.

Azután az *Antiphonale* több, számunkra fontosabb énekét elemzés alá veszi. Ehhez szükséges azoknak mai hangjegyekre való átírása, amit FALVY nagy gonddal későbbi kódexeink alapján végzett el. Nehezebb dologra vállalkozott a kódex magyar anyagának kihámozásával. Nem kétséges, hogy SZENT ISTVÁN zsolozsmája, SZENT

GELLÉRT megemlékezése, SZENT ADALBERT antiphonája magyar munka. (A csehek ekkor még nem ünnepelték SZENT ADALBERTet.) De hogy ebben mennyi a gregorián közkinccsnek a magyar szentek szolozmaszövegére való pusztá alkalmazása, és mennyi belőle az eredeti szerzemény, az szinte eldönthetetlen kérdés addig, amíg az európai (főképp a középkori) gregorián dallamok összehasonlító kiadása el nem készül. Ahogyan a magyar szentek szolozmaszövegében található közhelyek (pl. „ora pro populo interveni pro clero...” — 87. lapon), úgy lehetséges, hogy a dallamokban is európai közhelyeket használt a magyar szerző.

FALVY azután a kódex egyes, magyar vonatkozású énekeinek ritmusával foglalkozik, s megállapítja, hogy a *Codex Albensisi*ben található SZENT ISTVÁN szolozsma a ritmikus próza felé hajlik, és átmenet a XIII. századi verses officium felé.

Végül a kézirat egyes főlíóinak aljára rajzolt ábrákról szól és ismerteti FETICH Nándor erre vonatkozó elméletét.

A nagy mű igen jelentős eredményei mellett mégis találunk néhány elírást az utalásokban. Pl. a 41. lapon (alulról a 9. sorban) a 28^v helyett 78^v értendő. A 27. lapon 65^v helyett 65, a 72 helyett 72^v. — FALVY figyelmét elkerülte, hogy SZENT GELLÉRTnek a kódexben szereplő antiphonája megtalálható a pozsonyi levéltár E. C. 5. jelzetű (KNAUZ szerint 3. sz.) XV. századi *Antiphonálé*jában.

Külön ki kell emelnünk a könyv szép kiállítását. Az anyag minősége, az eredeti pergamenfőlíóknak tiszta és színes, eredeti nagyságban való reprodukciója, a kötés ízlésessége a kiadók gondosságát és hozzáértését bizonyítja. A fedőlapot a kódex első inicaléja, kettős A betű díszíti. Kár, hogy a könyv nem *Antiphonale Albense* néven jelent meg, mert akkor ez az iniciále egyúttal a könyv címének a monogramja is lenne.

Végül külön ki kell fejeznünk örömlenket a címlap első sora miatt, amely jelen munkát a *Monumenta Hungariae Musica* I. kötetének jelzi. Ez reményt ad arra, hogy többi, hasonló jellegű és értékű kódexeink követni fogják a *Codex Albensist* hasonló színvonalú kiadásban. (Gondolunk itt elsősorban a *Pray-kódexre*, amely a magyar művelődéstudománynak szinte minden ágát közelről érinti.) SZIGETI KILIÁN

Bogdán István: A magyarországi papíripar története (1530—1900). Bp. 1963, Akadémiai K. 486 l., 3 t.

Aligha kell valakinek is bizonyítgatni, hogy papírgyártásunk története milyen

szoros összefüggésben van könyvnyomdászatunk történetével, s az is közismert tény, hogy az utóbbit eltérhetetlen szálak fűzik a magyar irodalom terjesztéséhez, éltetéséhez. Aki irodalomtörténeti munkája során kénytelen volt átnézni a papírgyártásunk múltjára vonatkozó irodalmat (FAZAKAS József: *A magyar papírtörténeti irodalom bibliográfiája*. Bp. 1958.), az néhány részlettanulmány adathalmazán túl éppen az összefoglaló és értékelő feldolgozásokat hiányolhatta. BOGDÁN István könyve ilyen szempontból is hiányt pótol.

A papírnak írás céljára való felhasználása a XIV. század elején indult meg nálunk: első hazai kibocsátású papíroklevélünk (az egi káptalané) 1319-ben kelt. A század papírányagát vizsgálva megállapítható, hogy ebben a korban majd kizárólag (kb. 80%) itáliai papírt használt a hazai írásműveltség. A papírszükséglet nagy részét az igazgatás-ügyvitel (kancelláriák) emésztette fel, kódexeink jó része továbbra is hártýára íródott. Jellemző például, hogy az egész középkorból fennmaradt liturgikus kódexeink (286) közül a misekönyvek száma 54, amiből csak háromnak teljesen és egynek részben papír az íróanyag, vagyis nem egészen 10%. (RADÓ Polycarp: *Libri liturgici manu scripti bibliothecarum Hungariae*. Bp. 1947.) A XV. és XVI. század fordulóján az ügyviteli írásbeliségből egy erőteljes mellékhatás sarjad ki: a magán — méghozzá anyanyelven írott — levél. HESS András budai (1473), valamint a feltételezett pozsonyi ősnymoda már új korszak megindulását jelzik. Zengg (1499), Zágráb (1520), Szeben (1529), Fiume (1531) nyomdája pedig újabb és olyan fogyasztót jelent, amelynek egyszerre már nagyobb mennyiségű papírra van szüksége. FIRZ József régebbi munkájában (*Hess András a budai ősnymodász*. Bp. 1932.) azt igyekezett bizonyítani, hogy az 1470-es években már volt Magyarországon papírmalom. Állítását újabb művében (*Magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története*. Bp. 1959.) megismételte. FIRZ Józsefnek külsőségekre (papírpazarlás, olcsóság) alapozott feltételezését BOGDÁN István már korábban cáfolta (*Az első magyar papírmalmok*. Papíripar. 1959. 67—73. l.), és sikerült azt is bebizonyítania, hogy a kettőskeresztes vízjelek után magyar eredetűnek gondolt papírok külföldiek (*Papírmalom alapítási kísérletek Budán*. Papíripar. 1960. 195—200. l.).

Több mint háromszáz évig (1530—1900) a papírkészítés elégitette ki írásműveltségünk íróanyagszükségletét. A merített papír volt az igazgatás, a kultúra és a civilizáció haladásának fő eszköze, viszont

a papírkészítés ezek fejlődésének függvénye. Papíriparunk e háromszáz esztendejének áttekintése érdekében, az említett kölcsönhatás miatt, elsősorban a papírkészítés fejlődését alakító tényezőket veszi számba a szerző, ezek ismeretében tekinti át papírkészítésünk általános fejlődését. Megismert a papírmalmok tulajdonosai-val, a papírkészítőkkal, megvizsgálja a malmok épületét és számba veszi a hazai papírmalmokat. Foglalkozik magával a papírkészítéssel és technológiájával, majd a készárut, a papírt keríti sorra. Végül, mintegy korszakértékelő zárótételként, a papírfelhasználással foglalkozik, különös tekintettel a fogyasztásra és ez az, ami bennünket közelebből érdekel.

A fásasztó, de nagyon beszédes szám-
adatok mellőzésével itt csak annyit jegyez-
zünk meg, hogy a XVII. században a nyom-
dák szükségletének emelkedése igen nagy.
A változás minőségi, a nyomdák száma
nem emelkedik lényegesen, de a művek szá-
ma jelentősen nő, vagyis a nyomdatermék
általánosul. A szerző számításainak alap-
ját az egyes századok átlagos nyomdász-
mánának és az egyes nyomdák átlagos évi
papírszükségletének szorzata képezi. Az
utóbbi SZABÓ Károly és PETRIK Géza
bibliográfiáinak alapján számította ki a-
nélkül, hogy SZTRIPSKY Híador kiegészíté-
sét figyelembe vette volna, nem is szólva
a folyóiratokban azóta megjelent újabb fel-
fedezésekről.

A papírkészítés kutatásának fontos
segítője a vízjelek vallomása, amelyek sok
esetben a készítő nevének kezdőbetűit
tartalmazzák. A nehézséget itt a betűk
feloldása és a termék időrendhez kötése
jelenti. Ez utóbbi munkában irodalomtör-
ténétírásunk is segíthetne. Íróink nagy
részétől ugyanis tömegesen maradtak fenn
levelek, ezek pontos keltezése az egyes
papírkészítők fellépésének, illetve működé-
sének idejét is rögzítik. Számunkra az ilyen
irányú vizsgálódás úgy lehetne hasznos,
hogy keltezetlen, rongált vagy hibás kelte-
zésű irodalmi leveleket bizonyos vízjel-
sorozatba lehetne beiktatni, ami egyúttal
a keltezés időhatárait evre, esetleg ennél is
rövidebbre vonná össze. A meglehetősen
sok aprómunka ellenére is érdemes lenne
kísérletképpen egy-két író leveleinek ilyen
szempontú átvizsgálása.

Irodalmi muzeológiank sokat foglalko-
z ott újabbban a kéziratok állagmegóvásával
(BAKI Győző: *Vacuumtechnika a múzeumi,
könyvtári és levéltári anyag konzerválásában.*
Folia Archeologica. 1959. 253—259. 1.
GYÖRY Jánosné: *Irodalmi kéziratok restau-
rálásáról.* A Petőfi Irodalmi Múzeum
Évkönyve 1960—61. 17—23. 1.). A szerző
papíradat-gyűjteménye felhasználható a

papír konzerválásához és restaurálásához
is, mert segítségével meghatározott esetek-
ben megállapítható az illető papíriranyag
összes technikai sajátsága és így — a sok-
szor csonkítással járó — vizsgálat mellöz-
hető.

BOGDÁN István könyve elsősorban egy
iparág történetét kívánta megrajzolni, de
bőven van mondanivalója a társtudomá-
nyok művelői számára is.

KŐHEGYI MIHÁLY

Bland, David: The illustration of books.
3. ed. London, 1962, Faber and Faber. 200
l., 36 t.

BLAND könyve az illusztráció miben-
létével foglalkozó rövid bevezetés után
két nagy részre oszlik. Az első az illusztrá-
ció történetét adja elő, a második pedig
a technikai eljárásokkal és azok alkalmazá-
sával ismertet meg. Bibliográfiai össze-
állítás, a szakíróképek magyarázata és
névmutató teszi teljessé a könyvet.

A bevezetésben a könyvillusztráció
problémáit tárja elénk a szerző. Az első
nehézség, amellyel az illusztrátornak meg
kell küzdenie, a művészeti szempontok és a
gyakorlati célok összeegyeztetése. Az illusz-
trációnak alkalmazkodnia kell a szöveghez,
amelyet „megvilágít”. Nemigazi illusztrált
könyv MASEREEL *Passion d'un homme*-ja,
amely csak képekből áll szöveg nélkül, de
nem azok a korai angol kézírásos munkák
sem, amelyekben a gazdag dekoratív
anyag semmi összefüggést nem mutat a
szöveggel. További nehézség a reprodukció
kérdése. Nem hasonlítható az illusztráció
ebből a szempontból a zenéhez. A zenét is
előadóművészek közvetítik ugyan szá-
munkra, de míg a rossz előadás nem öli
meg a zenét, addig a könyvillusztráció
területén a reprodukció minőségétől függ
minden. Nem megoldás az, amit sokan
ajánlanak, hogy ti. az illusztrátor végezze
a maga művészi munkáját, s ne tördődjék a
reprodukcióval, azt bízva a kiadóra. A
könyvkiadó az üzletre néz, nem áldoz többet
az illusztrációra, mint amennyi okvet-
lenül szükséges, ezért nem is alkalmaz olyan
művészt, aki nincs figyelemmel a reproduk-
ció költségeire. Nem kis nehézséget jelent
az irodalmi szöveg és az illusztráció mű-
vészi egyensúlyának megteremtése sem.
Könnyen megesik, hogy az egyik agyon-
nyomja a másikat. Így ahelyett, hogy
szöveg és illusztráció támogatnák egymást,
ellenségekként kerülnek egymással szembe.
Végül gondolni kell arra is, hogy nem min-
den irodalmi mű egyformán alkalmas az
illusztrálásra. Nem véletlen az, hogy van-
nak szövegek, amelyeknek illusztrálásá-
ban a legnagyobb mesterek versenyeznek

a legsikerültebb alkotásokkal (pl. AESOPUS vagy LA FONTAINE meséi, *Don Quijote*), míg mások (pl. SHAKESPEARE) illusztrátorai valahogy mindig kudarcot vallanak.

Ebből a rövid összefoglalásból is láthatjuk, hogy BLAND kitűnő dialektikus érzékekkel állítja egymással szembe azokat az ellentéteket, amelyeknek kiegyenlítése az illusztráció és az illusztrátor feladata, csak sajnálhatjuk, hogy nem megy tovább az ellentétek feltárásánál. Nem merül bele az illusztráció esztétikájába, s ezért nem is tud megoldásokkal szolgálni. Milyenre nem foglalkozik az esztétika kérdéseivel, hogy semmiféle értékmérőt nem ad a kezünkbe, amelynek a segítségével megállapíthatnók, hogy melyik illusztráció jó, melyik rossz, melyik sikerültebb, melyik kevésbé az.

Az esztétikai szempontok elhanyagolása, a művészet egészének figyelmen kívül hagyása legnagyobb fogyatékosága történeti összefoglalásának is. Az az igyekezete, hogy a technikai eljárások tökéletesedésével magyarzza az illusztráció történeti fejlődését, nagyon dicsőretre méltó. Ez az eljárás azonban egészen egyoldalúvá válik, ha nem vesszük figyelembe a művészettörténet nagy korszakait és stílusait. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a legnagyobb festők közül nem egy könyvillusztrációval is foglalkozott. Az illusztráció fejlődését tehát nem tárgyalhatjuk függetlenül a művészetek történetétől. A festészet és az illusztráció kölcsönhatásának vizsgálata viszont nagyon érdekes új meglátásokhoz vezethet. Mindezek elsikkadnak BLAND könyvében. De elsikkadnak más fontos történelmi szempontok is. Megállapítja pl. hogy az absztrakt művészet nem tudott magának utat törni az illusztráció területére. Miért? Magyarazatot igényelne az a tény is, hogy újabban az illusztráció egyre inkább a gyermekkönyvek területére húzódik vissza. Sőt, ha a szerző nagyon tárgyilagos akart volna lenni, talán annak is megtalálta volna az okát, hogy a két Németország közül miért éppen a Német Demokratikus Köztársaság az, amelyik jobban kitűnt a könyvillusztráció terén elért eredményeivel, s miért van az, hogy Csehszlovákia is figyelemre méltó helyet vívott ki magának a könyvillusztráció nemzetközi versenyében.

A második rész világosan és érthető előadásmódban ismerteti a különböző technikai eljárásokat és a tipográfus munkáját. Különösen érdekes itt az a fejezet, amelyben a tipográfust az építéshez hasonlítja: az ő feladata a könyv egészének felépítése a rendelkezésére álló különböző elemekből. Ezeket a lapokat valóban haszon-

nal forgathatja az, aki tájékozódást akar szerezni a könyvnek, mint „műalkotásnak” tervezéséről és születéséről.

BLAND könyvének ez a harmadik kiadása. A közönség tehát szívesen fogadta. Kelendőségét — az említett hiányoktól eltekintve — értékes tartalmán kívül első-sorban pompás kiállításának köszönheti. Kitűnően összeválogatott, remekbe készült illusztrációival, az anyag sikerült elrendezésével valóban példája a szép könyvnek.

TAKÁCS MENYHÉRT

Schwencke, Johan: Het Exlibris in Duitsland. Een studie voor vrienden van boek en prent. Amsterdam—Antwerpen, (1963), Wereld-Bibliotheek. 61, [3] l.

WARNECKE és Walter von zur WESTEN német nyelvterületre vonatkozó nagy exlibrismonográfiái mellett igen hasznos kis könyv SCHWENCKE munkája. Nemcsak azért, mert azokkal szemben a XV—XIX. századra vonatkozólag csak a lényeges adatokat adja, hanem azért is, mert kiterjeszkedik a XX. századra is, amely a két hivatkozott nagy monográfiából hiányzik.

A könyv az 1470 körüli Hildebrandt BRANDENBURG-féle exlibristől napjainkig a német exlibrisművészet minden korszakára kitér, és minden neves művész portréját megrajzolja, nem nagyszámú, de mindig jellemző és reprezentatív illusztrációs anyag kíséretében. A német grafika, és ezen belül a német exlibris XV—XVI. századi története Albrecht DÜRER, Lucas CRANACH, Hans Sebald BEHAM, Jost AMAN, Hans BURGMAIR, Hans HOLBEIN, Michael WOLGEMUTH stb. révén az európai grafika történetének legszebb lapjaira tartozik. (Érdekes megemlíteni, hogy a DÜRERnek tulajdonított PIRCKHEIMER-féle lap Soó professzor gyűjteményében is megtalálható.) A XVI. század datált exlibrisei (Lazarus SPENGLER, Hieronymus EBNER, Hector PÖMER stb.) világszerte óhajtott ritkaságok. A XVII. század német exlibrise már kissé színtelenebb, de a jó lapok ebből a korból sem hiányoznak. (Hans TROSCHEL, Andreas KHOL, Raphael CUSTOS, Raphael SADELER stb.) A XVIII. század az exlibrisben is meghozza a rokokó, majd a copf stílus uralmát. Martin TYROFF, Johann Georg EBERSBERGER, a két KILIAN, Josef Anton ZIMMERMANN, Michael RÖSSLER és még sok más fa- és rézmetsző keze alól tucatjával kerülnek ki a művészi lapok. A XVIII. század az exlibris terén már mennyiségileg is sokat termel, hogy ez a termés a XIX. században, a könyv kultúra kivirágzása következtében még gazdagabb, művészileg és technikailag még jelentősebb és még változatosabb legyen.

SENEFELDER találmánya következtében megjelenik a litográfiai exlibris, az olcsó „nyomdai cifra” pedig a tipográfiai exlibrisek nagy tömegét szüli. Nevek felsorolása felesleges, mert a névsor szinte beláthatatlan, s bár a legnagyobb német festők és grafikusok is szívesen fordulnak az exlibris felé, a század stílustalansága, majd az igen modorossá vált szecesszió rengeteg, művészileg kétes értékű exlibrist eredményezett. A huszadik század művészileg is meghozta a német exlibris második virágkorát, és a nagy nevek: MAX KLINGER, OTTO UBBELOHDE, E. M. LILLEN, ADOLF KUNST, WILLY GEIGER, HANS BASTIANER vagy napjainkban W. HELFENBEIN, PETER WOLBRANDT, OTTOHANS BEIER stb. nemcsak hazájukban állították helyre a művészi exlibris becsületét, de hatásuk egész Európára kisugárzott.

SCHWENCKE könyve igen hasznos mindenkinek, aki a német exlibrisről meg akarja ismerni a legszükségesebbet. Mivel WARNECKE és Walter von zur WESTEN könyveihez ma már nehezen lehet hozzáférni, hiányt is pótol. Kifogásul egyedül a művészettörténeti témánál indokolatlan, merev, századok szerinti beosztást hozhatjuk fel; az anyag stíluskorszakok szerinti beosztása, legalábbis a XIX. század végéig, indokoltabb és logikusabb lett volna.

GALAMBOS FERENC

Knizsnije znaki Alekszeja Jupatova. Katalóg vüsztavki. Vologda, 1963. 40 l.

A Szovjetunió exlibris-életének élénkségét és sokoldalúságát mi sem bizonyítja jobban, mint a fenti katalógus, amelyet a vologdai Állami Képtár adott ki Alekszej Illarionovics JUPATOVNAK az intézetben rendezett exlibris-kiállítása alkalmából. JUPATOV nem tartozik a fiatal művészek közé, és igen eredményes művészi múlt áll mögötte. 1911-ben született Rigában, orosz családból. 1930—1936 között a Lett Művészeti Akadémián tanult. 1936-ban állított ki először; 1937-ben Los Angelesben elismerő oklevelet kapott. 1937-ben a rigai Orosz Dráma Színházban mint díszlettervező tevékenykedett, és nem kisebb mű, mint a *Borisz Godunov* színrehozatala fűződik a nevéhez. Mint rajztanár, megszakítás nélkül működött azután, hogy művészeti tanulmányait befejezte. Grafikai munkásságát kb. 30 grafikai könyv és album, valamint kb. 300 exlibris jelzi. 1960-ban, művészi tevékenysége 30 éves évfordulóján a moszkvai Tudósok Háza rendezett kiállítást exlibriseiből, és e kiállítást ugyanabban az évben Leningrádban is megismételték. Exlibris-kiállítása volt 1961-ben is, a Lett Állami Könyvtárban.

A vologdai kiállítás JUPATOV 150 exlibrisét mutatta be, s a kiállított lapok kellő áttekintést nyújtanak JUPATOV exlibrisművészetéről. VENECIANOV, KUSZTOGYEJEV, PETROV-VODKISEV, E. E. LANSZERE (különösen a *Hadzsi Murat*-illusztrációi) kétségkívül hatással voltak rá, de az évek folyamán JUPATOV magára talált, és kialakította egyéni stílusát. Ez az egyéni stílus az orosz ikon díszítőelemeiből sokszor fordul a műlhoz. Lapjai olyan jellegzetesen oroszok, hogy nemzeti jellegük felirat nélkül is felismerhető. Az orosz képzőművészeti kritika éppen a túlságos múltbafordulást rója fel JUPATOV egyetlen hibájául, annál is inkább, mert egyes lapjai (a PIGULEVSKIJ részére készült exlibris, J. J. KRASZTINSZ részére készült lapja stb.) azt bizonyítják, hogy a mai témákhoz is megvan az érzéke.

A kis katalógust JUPATOV művészetének alapos elemzése vezeti be. A kiállított lapok szakszerű leírása — a katalógusrész — nagy segítséget nyújt az orosz exlibris gyűjtőinek. SZ. G. IVENSZKIJ, a vologdai Állami Képtár művészettörténésze a katalógus kiadásával halára kötelezte a világ exlibris-gyűjtőit. A kis füzetet JUPATOV 12 exlibrisének reprodukciója díszíti.

GALAMBOS FERENC

Bibliotecsno-bibliograficeszkaja klaszszifikacija. Tablicü dlja naucsnuh bibliotek. 5. vüp. D. Nauki o zemlje. Red. koll.: V. M. SZTRIGANOV (predsz.), F. SZ. ABRIKOSZOVA i dr. Moszkva, 1963, Biblioteka im. Lenina. 201 l.

A *Magyar Könyvszemle* 1962. évi 2—3. számában (238—240. l.) WEGER Imre beszámolt az OSzSZK művelődésügyi minisztériuma által négy évvel ezelőtt jóváhagyott új szovjet könyvtári osztályozási rendszer könyvalakban kiadott 4. és 6. kötetéről. A kémiai és a biológiai tudományok után most a földtudományok rendszertana, az 5. kötet is elhagyta a sajtót.

A főosztálynak — amely összefoglalja a Földre vonatkozó összes tudományokat — közös jelzete a cirill nagy D, amelyet arab számokkal jelzett alosztályok követnek. Ezek az alcsoportok.

D 1	geodézia és kartográfia
D 2	geofizikai tudományok
D 3/5	geológiai tudományok
D 8	geográfiai tudományok
D 9	a Földre vonatkozó tudományok regionális felosztása

A további bontás három számjegyig, majd pont után ismét egy-két, ahol szükséges három számjegyig megy, hasonlóan a

DEWEY-féle decimálshoz és az ETO rendszeréhez. A sorrend alapelve az egyszerűtől a bonyolult felé való haladás — mint azt a bevezetés leszögezi — tehát a sorrendben azok a tudományok, amelyek a Föld külszínével és méreteivel foglalkoznak, azt egészében tekintve (geodézia) megelőzik azokat, amelyeknek tárgya a föld egyes burkainak tanulmányozása (hidrológia, meteorológia, geológia) és ezek azokat, amelyek a természeti komponensek bonyolult kölcsönhatásaival foglalkoznak (geográfia). Ugyanez az elv érvényesül az alosztályokban is. A gyakorlati használhatóság szempontja volt az irányadó a táblázat elkészítésekor, különös figyelemmel arra, hogy a földrajzi szakkönyvtárak, amelyek csak egy-egy tudományra kiterjedő anyagot gyűjtenek, a legrészletesebben tudják azt tagolni. Az elméleti kérdésekkel foglalkozók mellett az alkalmazott tudományágak külön alosztályt kaptak az illető tudományág jelzetén belül, hogy a kutatók számára a keresést meg lehessen könnyíteni. Így pl. D 23/24 = meteorológia; D 247 klimatológia, D 248 alkalmazott meteorológia és klimatológia.

Vagy egy másik példát véve: a D 1 geodézia és kartográfia országhoz tartozó további bontás: D 11 — felső geodézia, ahová a Föld alakjáról szóló elméletek, a szferoid geodézia, a geodéziai gravimetria, geodéziai asztronómia kerülnek, tehát az általános és elméleti művek; D 12 — geodézia, topográfia: ide a geodéziai munkálatok kivételéhez tartozó ismeretanyag kerültek: háromszögelés, poligonometria, precíziós szintézis; D 13 — fototopográfia, fotogrammetria: ide a gyakorlati használhatóság kedvéért mindazok az ismeretanyagok kerültek, amelyek vele összefüggenek, tehát nemcsak az aerofotofelvétel és a földfelületi foteodolit-felvétel, hanem a felvételek kidolgozásának kérdései is. Azonban a mérnöki gyakorlatban legszükségesebb irodalom a D 14 — alkalmazott geodézia alatt található: a lakott területek, földbirtokrendezés, erdőmérés, tengeri elérés geodéziajának munkálatai irodalmát mind ez a csoport foglalja össze. A D 17 a kartográfia módszereire és eljárásaira vonatkozó ismeretanyagot, a D 18 — kartográfiai művek csoportja pedig a kartográfiai műveket, térképeket és atlaszokat tartalmazza.

A táblázatokat több nagy könyvtár munkatársai állították össze a saját könyvtárunk adatai által felvetett elvi kérdések alapján. Az egyes alosztályoknak tehát különböző szerzői vannak. A geodézia és kartográfiai részt (D 1) A. V. KOZLOVA, a pedagógiai tudományok kandidátusa, a Lenin Könyvtár és A. N. LARIONOVA-

ZSURKINA, a geográfiai tudományok kandidátusa, a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár munkatársa állították össze. Az előbbi egyben a kötet felelőse is. A geofizikai tudományok (D 2) táblázatait több szakember készítette: A. A. VOLKOV, a Lenin Könyvtár főkönyvtárosa a legnagyobb részt, de az oceanológiai táblázatokat (D 221) Sz. N. KALASNIKOVA (Lenin Kvt.) és LARIONOVA-ZSURKINA, a meteorológiaiakat (D 23/24) szintén KALASNIKOVA. A geológiai tudományokat (D 3/5) L. V. GASZSZ, a Szovjet Tudományos Akadémia könyvtárából és A. A. VOLKOV a Lenin Könyvtár részéről állította össze. A geográfiai tudományokról készített táblázatokat (D 8) V. G. ZEMLJANSZKAJA (Lenin Kvt.), LARIONOVA-ZSURKINA, továbbá I. N. BASZKACSENO, a geográfiai tudományok kandidátusának (Tud. Akad. Könyvtára) munkája.

A 115 lapnyira terjedő táblázathoz 58 lapos betűsoros mutató könnyíti meg a tájékozódást az újszerű szisztematikában.

F. Z. — M. L.

Szalai Sándor: Gépi kivonatkozás. Elméleti és kísérleti adalékok a magyar nyelvű tudományos közlemények gépi kivonatolásának kérdéséhez. Bp. 1963. Orsz. Műsz. Könyvt. és Dok. Közp. 69 l. (Időszerű műszaki dokumentációs kérdések 5.) — **Gépi fordítás. Algoritmusok orosz nyelvű szövegek elemzésére.** [Írta]: (HELL György, KIEFER Ferenc [stb.]) Bp. 1963. Orsz. Műsz. Könyvt. és Dok. Közp. 274 l. (Időszerű műszaki dokumentációs kérdések 3—4.)

Nagyon is helyénvaló — akár idézőjelben, akár nélküle — a dokumentáció válságáról beszélni. A szakirodalmi „termelés” egyre növekszik, s mihamarabb csillagászati számokat ér el. Ez viszont akár a párhuzamos kutatások kiküszöbölése, akár a keresett anyag minél teljesebb fellelése szempontjából szinte reménytelené teszi a dokumentáló munkát. A dokumentáció gépesítése az egyetlen lehetőség; az ezirányú törekvések több mint egy évtizedes múltra tekintenek vissza. A jelentős gazdasági erővel rendelkező országok, elsősorban a Szovjetunió és az USA igen komoly összeget fordítottak mind a kérdés feldolgozására, mind pedig a dokumentáció minél alaposabb korszerűsítésére.

A két kötet, amelyről most beszámolok, futó bepillantást enged két lényeges probléma kulisszái mögé. Mind a gépi fordítás, mind a gépi kivonatkozás két olyan lépése a dokumentációnak, ami felettebb igényes és időtrábló műveletek elektronikus úton történő elvégzését jelenti, vagyis meg-

könnyíti a dokumentáció versenyfutását az egyre csak növekvő szakirodalommal.

Az első SZALAI Sándor akadémikus dinamikus és szuggesztív tanulmánya a gépi kivonatkészítésről. A művelet alapja az az elgondolás, amely szerint egy munka tartalma kifejezésre jut a leggyakrabban előforduló szavakkal, szókapcsolatokkal jelölt fogalmakban. (Természetesen csak „szignifikáns” szavakról lehet szó, mert az olyasfajta „triviális” szavakat mint *a*, *az*, *és*, *hogy* stb. figyelmen kívül kell hagyni.) Ezt az elemző, lényegében statisztikai eljárást Hollerith kártyákkal, még gyorsabban elektronikus számítógépekkel el lehet végeztetni. Az így felkutatott elemek előfordulása mintegy kondenzálódik ott, ahol a szerző mondanivalóját összefoglalja, — ennek a szövegből gépi úton való kiemelése könnyen elvégezhető. Természetesen vannak az eljárással szemben bizonyos alapvető követelmények: a szövegnek közepes hosszúságúnak, tematikusan körülhatároltnak és tartalmilag összefüggőnek kell lennie. Mindenesetre a gépi kivonatok ma még nem egyenlő értékűek azokkal az excerptumokkal, amelyeket jó dokumentátorok készítenek. Kétségtelen azonban, hogy a fejlődés iránya zata meg fogja keresni a nehézségek kiküszöbölésének lehetőségeit. Befejezésül a szerző a magyar nyelvű szöveg gépi kivonatosításának kísérleteiről szól, és példákon mutatja be az eredményeket.

A második kötet cikkgyűjtemény. Felépítésében módszeres elv érvényesül: az első négy cikk bevezető és inkább általános jellegű, a két utolsó részletkérdésekkel foglalkozik. A történeti áttekintést nyújtó cikke után a második tanulmányban HELL György a gépi fordítás főbb kérdéseivel foglalkozik. Rámutat arra a lényeges különbségre, ami a nyelvi elemzés és a gépi fordításhoz szükséges elemzés között fennáll: az első főként tartalmi, a második elsősorban formális jellegű. Ez utóbbi először lexikális, azután alakitani, majd mondattani. Bonyolult kód-rendszer fejezi ki az egyes jelenségeket, és teszi képessé a gépet a fordítás elvégzésére. A könnyebb megértést mozdítja elő, hogy példának az oroszról magyarra való fordítást használja fel. A konkrét alkalmazást KIEFER Ferenc cikke szemlélteti, amelyben az *M 3* típusú számítógépen végzett kísérletek eredményeiről számol be. Megismertet bizonyos technikai jellegű problémák (transzliteráció, szótó és szókeresés, ragok felismerése és elemzése stb.) elvi és gyakorlati megoldásával. Módszertanilag és tartalmilag is lényeges KIEFER másik tanulmánya a matematikai nyelvészetről. Kiindulópontja a nyelvi és a matematikai struktúra közötti

bizonyos azonosság. Háttérbe szorul a történetiség szempontja, a nyelv ez esetben adott jelrendszer. A szemantikai szempont másodlagos, a szerkezeti elem dominál, amely a formalizáló törekvéseknek megfelelően a nyelvi jelenségeknek matematikai kifejezést ad. Célja különböző modellek (halmazelméleti, statisztikai, matematikai-logikai stb. modellek) felállítása révén a nyelvi struktúra leképzése. A két befejező tanulmány részletkérdések elemzésével foglalkozik. SÍRÓCZY Győző az orosz homonimák elemzésével, VARGA Dénes pedig a morfológiai elemzés egy sajátos módszerével illusztrálja a terület fölöttébb gazdag tematikáját.

Nagyon örvendetesnek tartom, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság olyan munkabizottságot hozott létre, amely a dokumentáció gépesítésének és automatizálásának kérdésével foglalkozik, s az ilyen irányú — eziddig igen szórványos és esetleges — kutatómunkát szervezi és összehangolja.

Ugyancsak fontos lépés e két kötet megjelenítése is. A kérdés magyar nyelvű irodalma megdöbbentően gyér, — a magyar könyvtáros és dokumentátor közvélemény tájékozottsága e területen nagyon sok kívánnivalót hagy maga után.

Semmi esetre sem törődhetünk bele abba, hogy az elektronikus számítógépek kétségtelenül sajátos világa, a velük való bánásmód, a műveletek programozása, — amely csak látszólag háromszoros matematikai akómbakomb, — terra incognita maradjon a könyvtáros és dokumentátor közvélemény előtt.

Nem lehet elhárítani a kérdést megoldásának, kikísérletezésének magas költségeivel, nagy gépi igényével. Számunkra, magyar dokumentátorok számára sem elérhetetlen az elektronikus számítógép, már végeznek ilyen munkát hazánkban.

Az *Időszerű műszaki dokumentációs kérdések* sorozatának programja kétségtelenül felöleli az elektronikus adatfeldolgozás és visszakeresés kérdését is. Hasonló igényes kötet volna róla szükséges — esetleg több szakember tollából — mint a szóban forgó kettő. Nagy szükség van rá, hiszen a világűr békés felhasználása terén nemcsak távbeszélő vagy televíziós világkapcsolat megoldására vannak tervek műbolygók segítségével, hanem arra is, hogy a világ nagykönyvtárainak elektronikusan tárolt anyagából a kutató számára a kor tempójának megfelelő ütemben világméretű anyagfeltárást lehessen végezni.

Ugyancsak nem elegendő, ha már a gyakorló könyvtárosok és dokumentátorok ismerkednek az elektronika adta lehetőségekkel, komoly formában fel kell vetni

az új könyvtárosgeneráció egyetemi képzése során ezt a problémát, hogy már tanulmányaik során ismerkedjenek meg vele.

WEGER IMRE

Takács József — Veredy Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár a jogászai munka segítője. Bp. 1963, Országgyűlési Könyvtár. 70. l.

Ez a kis sokszorosított kiadvány szerény külsejével nem árulja el a tartalom viszonylagos fontosságát és hasznosságát. A broszúra megírására a Magyar Jogász Szövetség 1963 októberében Hévízen tartott kongresszusa adott alkalmat, a célja pedig az, hogy felhívja a gyakorló és elméleti jogászok figyelmét az Országgyűlési Könyvtár szolgáltatásaira. Két nagyobb részre oszlik a szöveg, az elsőtben a szerzők ismertetik a könyvtár katalógusait, kiadványait, bibliográfiai és dokumentációs tevékenységét, kézikönyvtárát, gyűjteményrészeit, felhívják a figyelmet a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségére stb. A második rész egy igen szerencsés kézzel összeállított kiadványjegyzék, amely a jogászok számára szükséges legfontosabb kb. 200 forrásmunkát, bibliográfiát, hivatalos lapot, jogszabálygyűjteményt, lexikont, szótárt, jogi folyóiratot stb. sorol fel. Észrevételünk csak az első rész szerkezeti összetételével kapcsolatban van, amennyiben talán helyesebb lett volna az egyszerűbbtől a bonyolultig haladás elvét követni, és esetleg olyan részeket mellőzni, amelyek inkább a könyvtárosokat és kevésbé a kutatókat érdeklik.

GOMBOCZ ISTVÁN

Magyar statisztikai zsebkönyv 1963. Bp. 1963. 255 l. — **Budapest statisztikai zsebkönyve 1963.** Bp. 1963. 311 l.

Rövid megszakításokkal 1931 óta jelenik meg a *Magyar statisztikai zsebkönyv*, az 1963. évi a 19. kötet, *Budapest statisztikai zsebkönyvének* pedig 8. kötete. Kiadta a Központi Statisztikai Hivatal.

Bár a zsebkönyvek — terjedelmüknél fogva — inkább a szélesebb körű érdeklődés kielégítését szolgálják, tanulságos a bennük való böngészés a népművelés munkásainak is.

Szembeszökő a fejlődés a könyvkiadás terén. Az 1950. évi adatokkal összevetve a kép a következő: a kiadott összes művek száma több, mint háromszorosára emelkedett (6441, illetve 22 339), a szorosabban vett könyveké nem egészen kétszeresére (1880, illetve 3483). (A zsebkönyvek könyvnek tekintik a 64 lapnál nagyobb terjedel-

mű műveket, valamint — terjedelemtől függetlenül — a képsorozatokot és a képeskönyveket. Az összes kiadott művek példányszáma alig változott (62,3, illetve 64,1 millió), viszont ezen belül a könyveké megduplázódott (20,1, illetve 40,4 millió). Ez azt jelenti, hogy 1950-ben — bár az átlagos példányszám magasabb volt — ennek túlnyomó része a nem-könyv jellegű füzetekre esett. A könyvek átlagos példányszáma viszont emelkedést mutat (10 691, illetve 12 000). Összehasonlításképpen: 1938-ban 3773 a könyvek átlagos példányszáma.

Ugyancsak érdekes a könyvek műfaj szerinti megoszlása: a kiadott szépirodalmi művek száma megkétszereződött, az ifjúságiaké megháromszorozódott 1950 óta, összpéldányszámuk pedig négyszeresére, illetve hatszorosára nőtt. Megemlítenendő, hogy a szépirodalmon belül csaknem pontosan fele-fele arányban részesednek az eredeti magyar és az idegen nyelvből fordított művek, míg a példányszámban az utóbbiak némileg vezetnek. Szökkenés mutatkozik viszont a tudományos művek példányszámában, ami azzal magyarázható, hogy egyrészt a tudományos és az ismeretterjesztő művek határvonala elmosódó, így korábban valószínűleg a nagy példányszámú ismeretterjesztők közül egyeseket ide számíthattak, másrészt kiadásunk tervszerűbben, a felmerült igényeknek megfelelőbben jelenteti meg a szűkebb köröknek szóló műveket.

Az időszaki sajtó szükségvű adataiból a következőket érdemes kiemelni: a megjelent sajtótermékek száma 1962-ben 634, (ebből 24 napilap és 184 folyóirat), összesen 785,8 millió példányszámban. Az 5 országos (Budapestben megjelenő) napilap közül egyedül a *Népszabadságból* kerül vidéki terjesztésre több példány, mint Budapesten, míg a másik négy többségben a fővárosban fogy el.

Az a tény, hogy a nagykönyvtárak között hiába keresünk a zsebkönyvben vidékieket, következménye az egészségtelen centralizáltságnak. Bár néhány vidéki nagykönyvtár — elsősorban az egyetemié — megérdemelte volna, hogy a szerkesztőség közölje adataikat.

Sajnálatos az is, hogy az állományadatok a két zsebkönyvben — magyarázat nélkül — különbözöképpen szerepelnek. (Az egyik összes állományegységet, a másik könyvegységeket közöl. Ez viszont rámutat a könyvtárak belső állományzámlálási egységeinek bizonytalanságára is.)

Érdekesebbek a könyvtárhasználati adatok. Míg a nagykönyvtárak közül az olvasók száma tekintetében 2 (Országos Műszaki és a Budapesti Egyetemi Könyv-

tár) meghaladja az Országos Széchényi Könyvtárat, a forgalmazás terén utóbbi vezet közel 700 000 használt egységgel (egy olvasóra 7,9 egység jut). Nagyarányú a fejlődés a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak vonalán. 1950 óta a tanácsi könyvtárak száma csaknem megháromszorozódott, állományuk közel nyolcszorosára nőtt, 1,2 millió olvasójuk pedig 29 millió könyvet kölcsönzött (1 olvasóra 23,1 kötet jut). A szakszervezetiek valamivel lassúbb fejlődése mellett is kiemelkedő, hogy több, mint félmillió olvasótáboruk 8,6 millió kötetet kölcsönzött 1962-ben.

Bár a zsebkönyvekben kis tér jut a könyvkiadás és a könyvtárak kérdéseinek, a közölt adatok fejlődésünk irányát jelzik.

SCHNELLER KÁROLY

BIBLIOGRÁFIÁK

Ernst, Konrad: Die Wiegendrucke des Kestner Museums. Neu bearbeitet, ergänzt von Christian v. HEUSINGER. Hannover, 1963. 4. XXII, 130 l., 39 t.

A hannoveri Kestner-múzeum ősnymtatványai néhány kivételével mind Friedrich CULEMANN (1811—1886) hannoveri nyomdatulajdonostól származnak. A nagy hozzáértéssel és sok fáradsággal évtizedeken át végzett gyűjtésnek csak egy kisebb része az, amit a hannoveri múzeum őriz. 1870-ben ugyanis CULEMANN Londonban elárvereztette a ma is működő SOTHEBY-cégnél az akkor 730 tételt számláló ősnymtatványgyűjteményét. Ennek tulajdonítható, hogy számos más nagy könyvtárban őriznek ma CULEMANN-tól származó ősnymtatványt: így az angliai Cambridge-i Egyetemi Könyvtár nem kevesebbet, mint 110 darabot. CULEMANN halála után 415 ősnymtatvány került a hannoveri Kestner-múzeumba, ahol azokat ma a két világháború után is sértetlenül őrzik. A gyűjtemény igen érdekes keresztmetszetet nyújt a XV. század nyomdáiáról és az azokban használt betűtípusokról. Ez utóbbi fontos szempont volt a gyűjtésnél a nyomdász CULEMANN szemében. Külön fontos körülmény, hogy a 415 tétel közül nem kevesebb, mint 157 egyleveles (ezekből 64 búcsúlevél), amelyek közül több tucatnyi ma az egész világon az egyetlen ismert példány. A fentiekhez csatlakozik még hat táblanyomat is.

Az értékes gyűjtemény első nyomtatott katalógusát Konrad ERNST rendezte sajtó alá 1909-ben. A mostani kiadás tíz tétellel gyarapította a tételek számát. Különös értéke azonban az új feldolgozásnak a gon-

dos proveniencia-kutatás eredményének közlése, az illusztrációk pontos feltárása, valamint a régi kötések egy részének meghatározása. Miután az új kiadvány megtartotta az ERNST-féle katalógus számozását, a szerző meghatározás, illetve a rendsző vonatkozásban ezért sok esetben eltér a ma már általánosan elfogadott formáktól, illetve a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* gyakorlatától.

Ha a CULEMANN-féle gyűjteményt magyar szempontból vizsgáljuk, úgy elsősorban a törökök ellen hirdetett háború érdekében kibocsátott tucatnyi búcsúlevelet kell kiemelni, amelyek közül számos unikum akad. GEORGIUS DE HUNGARIA egyik kiadásán kívül (*RMK* III. 81.) még két további érdekes magyar vonatkozású munkát is találhatunk: az egyik Thomas FREMPERGER kis műve *Historia translationis tunicae Christi de Hungaria* (BALLAGI 79) és a *Capitula concordiae inter Fridericum III. Imperatorem et Matthiam Regem Hungariae* német nyelvű kiadása (BALLAGI 33). A magyar szakirodalomban eddig nem került ismertetésre VI. SÁNDOR pápának MIKSA császárhoz intézett és a török elleni harcrol szóló levelének latin és német nyelvű szövege, amelyhez csatlakozik Antonius FABREGNES pápai nuncius két üzenete, amelyet Zenggből, Magyarországra akkori legfontosabb tengeri kikötőjéből datált 1493. szept. 8-án és 13-án, és a bécsi WINTERBURGER-nyomda feltehetően még ugyanennek az évnek a végén állított elő (*GW* 895).

Az értékes kiadványt számos mutató (a meghatározott XV. századi kötések műhelyei, a nyomdák, a proveniencia és a legfontosabb bibliográfiai kiadványok szerint) teszi jól használhatóvá. A kötet végén 39 technikailag igen jól sikerült táblán gazdag képanyag található, közöttük több olyan, amelyet első ízben itt publikáltak.

BORSA GEDEON

Pecsat' zarubezsnüh sztran. Zapadnaja Europa, Amerika, Avsztralia. Moszkva, 1962, Gosz. Izd. Polit. Lit. 416 l.

A világ egyre növekvő sajtótermésének annotált regisztrálása ma már nélkülözhetetlen segédeszköz az újságírók, könyvtárosok és a politikai-kulturális eseményekben tájékozódni kívánó olvasók számára egyaránt. Az eddig megjelent és kurrensen megjelenő nagy nemzetközi sajtóbibliográfiák mellett a Szovjetunióban 1962-ben kiadott könyvészet elsősorban annotációival nyújt többletet és újat.

A többkötetesnek szánt összeállítás első része Nyugat-Európa, Amerika és Ausztrália sajtóorgánumaira terjed ki.

Ananyagát világrészek, ezen belül országok szerint csoportosítja. A könyvszerkesztési felsorolást minden esetben rövid, bevezető tájékoztató előzi meg az egyes országok sajtóügyéről. Ez a bevezető elsősorban általános, többnyire politikai jellemzés, de a jelentősebb államok, mint Nagy-Britannia, Franciaország vagy az Amerikai Egyesült Államok esetében több lap terjedelmű, részletes tanulmányra bővül és beható elemzést nyújt a sajtóügyet kézbentartó politikai csoportok tevékenységéről, az újságkiadó vállalatok célkitűzéseiről, a közölt híryanag jellegéről.

A bevezetőt követi az illető ország folyóiratainak és újságjainak felsorolása az eredeti cím cirillbetűs átírásának betűrendjében. A világ mintegy 30 000 jelenleg élő sajtóorgánumának regisztrálásában a szerzők természetesen nem törekedhettek teljességre, a válogatás szempontjai azonban — bevezető hiányában — sajnos nem közlik. Így nem tűnik ki világosan, hogy az összeállítás mennyiben tűzte ki céljául az elsősorban politikai, közgazdasági és kulturális periodikák mellett a természettudományi, a tudományos műszaki és akadémiai folyóiratok ismertetését. Néhányat ugyanis említ ezek közül, pl. az USA-ban megjelenő *Chemical Engineering*, a *Textile World*-öt vagy *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*-t, — általában azonban az ezekhez hasonló jellegű kiadványokat mellőzi.

A periodika-cím cirillbetűs átírása után közli a címet eredeti, latinbetűs alakjában, valamint orosz nyelvű fordításban is. Talán szerencsésebb lett volna a sorrend felcserélése: a folyóiratok általánosan ismert eredeti címe mellett a — csupán a kiejtés szempontjából jelentős — cirillbetűs átírás szerepe másodlagos. Az ezt követő orosz címfordítás általában pontos, bár helyenkint zavaró, hogy a különböző, de azonos nyelvet beszélő országok megegyező periodikáinak fordításában az összeállítók nem azonos orosz kifejezéseket alkalmaztak.

A címeket kiegészítő annotációk a kötet legsikerültebb, elismerésre méltó részei. Az annotáció kiterjed a periodika politikai irányvonalának, programjának jellemzésére, felsorolja esetleges mellék- és társlapjait, megjelöli indulásának dátumát, periodicitását, kiadásának helyét és példányszámát (az utóbbit csak megközelítő pontossággal).

Kiemelkedő érdeme a műnek, hogy az egyes országok hírügynökségeinek jellegét és szerepét is részletesen ismerteti, ezzel is teljesebbé téve a sajtóügy jelenlegi helyzetéről rajzolt képet. De a használhatóság szempontjából célszerűbb lenne, ha inkább

a bevezető részek függelékeként, a periodikák felsorolását megelőzően következéne a betűrendben a hírügynökségek ismertetései, nem pedig a folyóiratok és újságok közé keverve, ami a tájékozódást erősen megnehezíti. Ugyancsak a tájékozódás szempontjából okoz nehézséget a betűrendes címmutató hiánya is.

E rövid ismertetésből is kitűnik, hogy a szerkesztők (Ja. N. ZASZURSZKIJ, N. G. PAL'GUNOV, M. A. HARLAMOV) és munkatársaik tevékenységéből figyelemre méltó úttörő jelentőségű mű látott napvilágot. Az összeállítás és feldolgozás szempontjai, módszere is hozzájárulnak ahhoz, hogy a kiadvány nemzetközileg használható, tudományos tájékoztató segédeszközzé váljék. Az említett hiányosságok és helyenként észlelhető következetlenségek, amelyek az úttörő kezdeményezés velejárói, nem csökkentik az összeállítók érdemét és a munka jelentőségét.

FERENCZYNÉ WENDELIN LIDIA

Hungarian publications on Asia and Africa 1950—1962. A selected bibliography. — Magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról 1950—1962. Válogatott bibliográfia. (Összeáll. APOR ÉVA, ECSEDY Ildikó. Szerk. BESE Lajos.) Bp. 1963, Akadémiai K. 106 l.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára karöltve a Magyar UNESCO Bizottság Kelet—Nyugat albizottságával tudományos életünk egy oly területét kívánja a bibliográfus rendszerező pontosságával regisztrálni, amely mind ez ideig hiányzott a kutatók asztaláról. Érdeklődési köre az orientalisztika hazai irodalma. A fent említett évkörben íródott és a mind térben, mind időben e témakörbe tartozó munkák jegyzéke. A dicséretes vállalkozás éppen anyaga természeténél fogva, mint minden nagy területet átfogó bibliográfia nem lehet teljes, ezért helyes volt a szerkesztők megjegyzése, amely mint alcím szerepel *Válogatott bibliográfia*. A regisztrálható művek évkörének megválasztása azonban nem mondható szerencsésnek. Az orientalisztika hazai történetében nem jelent különösebb fordulópontot a fent említett nyitó év, így természetesen egy összefoglaló bibliográfia kezdőpontjának tenni sem indokolt. Talán megfelelőbb lett volna hazánk felszabadulásától mérni a magyar orientalisztika mennyiségében talán kevesebb, de tartalmában és célkitűzéseiben többet mondó irodalmi alkotásainak sorát.

A munka nagyon helyesen nem csupán a hazai közönségnek, könyvtáraknak, kutatóknak nyújt betekintést a magyar orientalisztika jelenlegi eredményeiről, hanem

— mint azt angol nyelvű bevezetője, valamint a tételek angol annotációja is igazolja — a külföld érdeklődésére is számot tart.

A különböző kínálkozó rendszerezési lehetőségek közül a szerkesztők szakavatott kézzel ragadták meg a legmegfelelőbbet. A bibliográfia országok szerint, majd ezen belül a témakörök sorrendjében adja anyagát. Nagyon helyesen, ahol az anyag mennyisége és minősége úgy kívánja, a részletezés követi a tudományág természetét, ahol pedig — mint pl. afrikánisztikánk esetében — nincs számottevő irodalmunk, nem erőlteti a bontást. Ez által az egyes területek a valóságnak megfelelő jelentőséggel bírnak a feldolgozásban.

Külön ki kell emelni az *Európai—ázsiai kapcsolatok* című fejezetet. A bibliográfiai tételek ilyen jellegű csoportosítása a magyar könyvészeti irodalomban talán első alkalommal egy helyre csoportosítja a magyar szerzők hozzájárulását az európai és ázsiai népek kapcsolatainak kutatásához.

A bevezető megemlíti, hogy a szerzők a hazai irodalom javát kívánják gyűjtésükben közreadni, e célkitűzésnek azonban nem minden esetben tudnak eleget tenni. A felsorolt tételek egyike másika, tisztelet természetesen a tudós és a témában járatos kivételnek, illetve jelen esetben többségnek, nem éri el azt a színvonalat, hogy a magyar orientalisztika válogatott bibliográfiájában helyet érdemeljen. E néhány esetben a szerkesztők talán azt a felfogást követték, hogy valaki, aki egy jó könyvet, tudományos témát, ismeretterjesztő cikket már megírt, annak minden alkotása, legyen bár gyöngébb is, az helyt kell kapjon. Ugyanakkor néhány olyan — és ez a terület egyébként is kissé hiányos — politikai jellegű, elvi tartalmú cikk, utleírás hiányzik a gyűjtésből, amely az olvasók szélesebb rétegeit tájékoztatta Ázsia és Afrika jelenlegi gazdasági-politikai helyzetéről. E cikkek, tanulmányok, utleírások éppen úgy szerves részei a választott témának, mint a kötetben szereplő ismeretterjesztő írások. A gyűjtésben szereplő ismeretterjesztő anyag regisztrálása egyébként helyes, és jól szolgálja a bibliográfia célkitűzéseit.

Az előttünk fekvő tetszetős tipográfiai kiadvány kezelését jól segíti elő a pontos és megbízható névmutató.

A kötet célkitűzésének megfelelően, kisebb hibáktól eltekintve a szerkesztők jó munkáját dicséri és öregbíti a magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjteményének tudományos megbecsülését.

A Magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról 1950—1962 válogatott bibliográfiája az UNESCO támogatásával készült és került kiadásra.

DÁN RÓBERT

A Nagyvilág hét esztendeje (1956—1962).
Összeáll. KÖRTÉS Júlia. Bp. 1963, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

Az elcsépejt jelző, hogy „hézagpótló”, ezúttal túlzás nélkül, szó szerint értendő. KÖRTÉS Júlia olyan jó érzékkel, kiváló igény-fölismeréssel választotta ki bibliografizáló munkájának tárgyát, s olyan jó eredménnyel oldotta is meg, hogy ez önmagában is elismerésre, sőt hálára készíti a recenzenst, aki maga is éveken át nélkülözötte a tájékozódást a világirodalmi művek között. Nagyon kívánatos lenne KOZOCSA Sándor (még ha késedelmesen megjelenő) magyar bibliográfiájának *világirodalmi párját* évről évre közzétenni. Addig is, míg ez megvalósulhat, a hét év óta missziót betöltő *Nagyvilág* anyagának áttekintésével óriási segítséget adott repertóriumával KÖRTÉS Júlia. Munkájának irodalompolitikai tanulságai is fontosak, s ezeket, reméljük, le is vonják majd az illetékesek, a könyvkiadás irányítói, de maguk a *Nagyvilág* szerkesztői is, mi hatáskörünkbe tartozónak csupán a munka bibliográfiai tapasztalatait tartjuk. Elsősorban azért, hogy az előszóban kilatásba helyezett tízéves kumuláció tökéletesítéséhez észrevételeinkkel hozzájárulhassunk, másodjára pedig, hogy a folyóirat-repertóriumok általános kérdéseiről a *Nyugut-repertórium* kapcsán a *Könyv és könyvtár* 3. kötetében (1963) elmondottakat új példán igazoltan, hangsúlyosabban ismételhessük meg.

A dicséretet még fokozhatnám: a felsőoktatásban, a könyvtári tájékoztatásban, a hírlapírásban, a népművelésben és még számos más kulturális poszton a lexikonokkal azonos mértékben forgatják majd ezt a repertóriumot, az élő világirodalom hazai termésének irányítójaként. Az a 650 példány, amit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Könyvtártudományi és Módszertani Központ sokszorosítottjában — izléses, takarékos külsőségekkel — előállított, aligha elégti ki a szükségletet.

Am ha most már az észrevételekre térünk, elsőbben is az alcímen akadunk föl: *Elemző bibliográfia*. Ezúttal szabatosabb lenne a *repertórium* szó, hiszen itt kifejezetten folyóiratcikkekről van szó, önálló mű egy sincs közte. S mit tesz az, hogy „elemző”? Az előszó némi következtetéseket enged levonni: „az elemző eljárás” teszi lehetővé, hogy egy-egy név alatt megjel-

jük az illető minden munkáját, akár szerző az illető, akár csak a címekben, esetleg az annotációkban esik róla szó.

Ez valóban üdvös, a használatot megkönnyítő, tetszetős módszer, de kérdés: gazdaságos-e? Ugyanezt az „elemzést” nem érhetjük-e el egységes névmutatóval is? Igaz, kicsit többet kellene lapoznia a keresőnek, de tételszámok segítségével játszva összekereshetné egy szerző cikkei vagy egy író, költő alkotásait, a róluk szóló irodalmat. *S* ezzel lényegesen — felére? — csökkenthetnék a terjedelmet! Hiszen most majd minden tétel két helyt szerepel: annak a nevének, aki írta, s annál, akiről írták. Sőt: UJFALUSSY József egyik cikke a magáén kívül LISZT, BARTÓK és KODÁLY nevével is szerepel; BASCH Lóránt *Franz Kafka Adyól és Karinthyról* című közleményének szintén négy helyen kellene ismétlődnie, ha KAFKA és KARINTHY nevével véletlenül ki nem marad. BÁRD Miklós ismerteti KLANICZAY—SZABOLCSI—SZAUDER *Kis magyar irodalomtörténetét*: négyszer fordul elő a cím. Egy pályázatról szóló beszámolóban a bírálóbizottság és a nyertesek névsora alapján pontosan tíz helyen kellene — nyolc sort újból és újból elfoglalva — előfordulnia, ha néhány helyen el nem spórolta volna előlünk az összeállító.

A *Nyugat-repertórium*ban időrendi előadásmódot szerettem volna; itt az anyag természetesen nem föltétlenül teszi ezt szükségessé, bár elképzelhető lenne, hiszen világirodalmi tájékozódásunk folyamatának reprodukálása is tanulságos. Az alkotók betűrendjében való közlés elvét tehát elfogadhatónak tartom, de a fordítók, méltatók, kritikusok nevének megörökülését a tétel teljes megismétlése helyett a névmutatóra bízom. Annál inkább, mert a mostani rendben elsikkad a tárgyi, tartalmi „elemzés”, különösen, ha nem tapad konkrét névhez. A betűrend mechanikus elve miatt az ilyen jellegű anyag megtalálhatatlanná rejtezik a bibliográfiában szét-szórva! Ki keres úgy orosz népköltészeti alkotásokat, hogy „Aj...”, „Ha...” — vagy éppen: „Haj...”, „Hej...”? Márpedig, ha nem tudom róluk, hogy RAB Zsuzsa fordította őket, másként nem találom meg. Keresném a népköltészet vagy a folklór tárgyszava alatt, de csak akkor találom a román, bolgár, ukrán, indián stb. folklórt, ha tudom, hogy KÖPECZI Béla, DÉGH Linda, RADÓ György, PASSUTH László írt gyűjteményükről, tehát nevéükkel keresem. Ugyanígy: angol vagy francia elbeszélőkről, a spanyol költészetről, a kongói irodalomról is csak akkor találom valamit, ha a gyűjtemények összeállítójának vagy ismertetőjének nevét már

tudom. A NOBEL-díjról is esik szó, de „A kik...” rendsző alatt vajon ki keresi azokat, „akik nem kaptak díjat”? Ez annál furcsább, mert a kevésbé ismert FORMENTOR-díj vizsont „ki van ugratva”. De keresném a tv-játék irodalmát — csak CSERÉS Miklós neve alatt lelem; Kubáról szóló cikket akkor találom, ha tudom, hogy GUILLÉN a szerzője.

Ellenzem a *Nyugat-repertórium* módszerét, amely — szintén sok ismétlésre kényszerülve — bonyolult, részletekig tagolt tárgyrend alapján adta közre az anyagot, s ezzel a keresőt majd mindig dilemma elé állította: hol is keressem? Am ugyanakkor elengedhetetlenek tartom ezt a tüzetesen kidolgozott tárgyi csoportosítást mint mutatót, amely vizsont megkönnyíti a kutató dolgát! A tárgymutatóban egy tételszám nagyobb pazarlás nélkül akár tízszer is leírható, ha az illető közlemény bonyolult, gazdag, sokágú tartalma éppen úgy kívánna.

Pen Club van ugyan, de pl. a Rio de Janeiro-i kongresszusról szóló interjú nem itt találjuk, hanem a „Békes...” rendsző alatt — de vajon keresi ott valaki? BÖLÖNI Györgynek a londoni kongresszusról szóló beszámolója is hiányzik, csak a nevével van. Az nem elég, ha a bibliográfia úgy utal, hogy „szerzőknél is” van idevágó írás; föl kell sorolnia — itt a neveket, ha számozva lennének a tételek, a tételszámokat. Ha az olvasók leveleire vagyok kíváncsi, eleve tudom, hogy SZEGEDI Pál vagy VERESS Dániel nevével kell keresnem? Ha a német könyvkidásról akarok olvasni, hiába nézem a *Kiadók* rendsző alatt, ott nincs; véletlenül rábukkanhatok a „Haladó...” cím alatt, mert így kezdődik az erről szóló cikk címe.

Nagyon helyesen sok címet magyaráz annotáció. Sajnos, nem szerencés módon, mert a címet rögtön követi és — a sokszorosító technika egyetlen érvényesülő fogyatékoságaként — egyes (nem pedig szögletes) zárójelben, így nem különböztethető meg a címben előforduló zárójel szövegektől. Helyesebb lenne az annotációt a címleírás végére, tehát a lapszám után tenni, sőt gondolatjellettel is elválasztani.

Meg kellene különböztetni a műfaji kategorizálást (vers, novella, ismertetés, történeti méltatás, irodalomtörténeti tanulmány stb.) az annotációtól. Ezeket rövidíteni is lehetne. Néhány kategóriát következtlenül fölváltva használ (bírálat, kritika, ismertetés), ezt egységesíteni kellene. Takarékoskodni lehetne még a hellyel úgy is, hogy a kiadvány elején (a tartalommutatóval együtt) föl lehetne sorolni a nap-tári év és az évfolyam összefüggését (1: 1956, 2: 1957 stb.), s a címleírásokban csak

az évfolyamot idézni. Ki lehetne számítani, mennyi helyet, munkát takarítanak meg, ha négy betű helyett egyet írunk!

Egyazon szerző munkáit most — minden funkció nélkül — a címek betűrendjének sorrendjében kapjuk. Sokkal logikusabb lenne először is megkülönböztetni a róla szóló és a tőle való írásokat, azon belül pedig a megjelenés időrendjét követni. Így egy-egy író vagy tudós fejlődését, érdeklődésének folyamatát is nyomon lehetne követni.

Az idegen nyelvre fordított versek magyar címeit is meg kellene adni az annotációban. A semmitmondó vagy fölösleges annotációkat el kellene hagyni. (Pl. UNGVÁRI Tamás *Vázlat Franz Kafkáról* című cikke után tautológia odaírni, hogy „irodalomtörténeti vázlat”).

A repertórium pontosságáról csak használat közben győződhetünk majd meg. Egyelőre egyetlen elírást találtam: FÁBRY Zoltán *Palackpostája* nem verseskönyv, hanem tanulmánykötet. Monogramokkal nem sok gondja volt az összeállítónak, ezért meglep, hogy az egyetlen nem oldotta föl, a BÖLÖNIRől író G. L.-t, aki pedig nyilvánvalóan nem más, mint a szerkesztő, Gereblyés László. Így ezt a kis megemlékezést is az ő neve alá kell rónunk.

PÉTER LÁSZLÓ

Bibliography of proceedings of international meetings held in 1957. Brussels, 1963, Union of International Associations. 388 l.

A nemzetközi konferenciák, összejövetelek, szimpóziumok, kongresszusok, szemináriumok stb. egyre növekvő száma és a tanácskozásokról kiadott jegyzőkönyvek, kiadványok, tárgyalási anyag őrési mennyisége már régen gondot okoz a kutatóknak és könyvtáraknak egyaránt. Szinte valamennyi nemzetközi találkozó megjelenést valamiféle összefoglaló jelentést a munkájáról, és nem kell külön hangsúlyozni, hogy ezek mennyire fontosak. Rendszerint nem a hagyományos könyv formáját öltik, beszerzésük, feldolgozásuk, könyvtári feltárásuk ezért sokszor idegenkedéssel találkozik, bár a kereslet és érdeklődés irántuk egyaránt fokozódik. A Nemzetközi Szervezetek Uniója tehát fontos munkát végzett azzal, hogy elhatározta a nemzetközi összejövetelek és azok kiadványainak évenként történő regisztrálását. Az első, az 1957. évre vonatkozó kötet nemrég jelent meg, és jól egészíti ki az Unió egyéb, ugyancsak a nemzetközi szervezetekre vonatkozó, igen használható, de Magyarországon nem kellően ismert kiadványait. A kötet időrendben, hónapról hónapra sorolja fel az 1957. évi konferen-

ciákat, még a hónapokon belül is követi a kronologikus sorrendet. A címszó a konferenciát szervező vagy a kiadványt kibocsátó szervezet neve, amelyet a kiadvány bibliográfiai adatai követnek. Legfelül a gyors megtalálás kedvéért szerepel a konferencia ideje és helye, valamint a téma ETO számszáma. A cím után következik a kiadvány legfontosabb tartalmi elemeinek felsorolása és egyéb, a kiadvány nyelvére, esetleg a konferencia résztvevőire vonatkozó fontos megjegyzés. A mintegy 1600 nemzetközi találkozót, illetőleg kiadványt regisztráló könyvből az ellenőrzésképpen kikeresett varsói szocialista bibliográfiai konferencia adatai sem hiányoznak. Az ETO szerinti szakmutató és egy kombinált szerzői-tárgyszavas mutató zárják le a kötetet.

GOMBOCZ ISTVÁN

Gesamtverzeichnis der in den Dokumentationsstellen der DDR ausgewerteten Zeitschriften. Technik, Naturwissenschaften und einige Randgebiete. 2. erw. verb. Aufl. Leipzig, 1963, Verl. f. Buch- und Bibliothekswesen. 528 l. (Bücherei der Dokumentalisten 12.)

A Német Tudományos Akadémia Dokumentációs Intézete vaskos kötetben, már másodízben foglalta jegyzékbe azokat a műszaki, természettudományi és határterületi folyóiratokat, amelyeket a dokumentációs hálózat rendszeresen feldolgoz. A jegyzék új kiadása az előzőben szereplő 4000 folyóirattal szemben már 6294 tételt tartalmaz. Ez a számbeli növekedés is jelzi, hogy a német dokumentációs hálózat az utóbbi években nagy ütemben fejlődött.

A jegyzék fő része tartalmazza a folyóiratok leírását betűrendben. Az egyes leírások legfontosabb adatai: a cím, annak német fordítása, ha a folyóirat nem német nyelvű, a dokumentációs munkában használt rövidítési forma, a megjelenési hely, végül a feldolgozó dokumentációs intézmény számjele. A leírás szükség esetén még további adatokkal bővíti (pl. a folyóirat nyelve stb.). A címléírás után következnek a lelőhelyek felsorolása állományadatokkal. A kötet végén háromféle mutató található: az első a dokumentált témák szerint sorolja fel a folyóiratokat, a második a dokumentációt végző intézményeket tartalmazza számjeleik sorrendjében, a harmadik pedig a lelőhelyadatokban használt kódjeleket oldja fel.

A jegyzéknek nyilván igen jó hasznát veszik a német kutatók, akiknek a kivonat alapján az eredeti közleményre is szükségük lehet.

Dr.

Új amerikai közgazdasági referálólap.

A tőkés országok főként elméleti közgazdasági folyóiratait figyelemmel kísérő szakemberek hasznos segédesszékhez jutottak a *Journal of Economic Abstracts* c. amerikai referálólap megjelenésével. A referálólap, amelyet az amerikai Közgazdasági Társaság égisze alatt adnak ki, első évfolyamában a tőkés országok 33 legismertebb közgazdasági folyóiratát dolgozza fel, négy füzetben közölt, több mint félezer referátumban. A feldolgozott folyóiratok országok szerinti megoszlása a következő: USA 8, Anglia 5, Nyugat-Németország és a skandináv országok 3—3, Franciaország, Japán, Olaszország, Svájc 2—2, Ausztrália, Ausztria, Dél-Afrika, India, Kanada 1—1 folyóirattal szerepel. A folyóiratok kiválasztásával helyenként vitába lehetne szállni. Még ha elfogadjuk is azt az alapot, hogy csak polgári közgazdasági folyóiratokat dolgoznak fel, akkor sem érthető, miért hiányzik a referált folyóiratok köréből a nagymúltú *Schmoller's Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft* vagy a színvonalas francia *Revue Economique*, miért nem szerepel egyetlen folyóirat sem a spanyol—portugál nyelvterületről, viszont elengedhetetlen volt-e a *South African Journal of Economics* felvétele a referált folyóiratok körébe.

A referált folyóiratok kiválasztásában tapasztalható némi önkényességet messzeemenően ellensúlyozta az a körülmény, hogy a feldolgozott folyóiratokat viszont teljességre törekvően referálják. (Csak a szemle-cikkek, ismertetések, beszámolók a kivételek). Ez módszertani szempontból figyelemre méltó tény. A tekintélyes közreadó testület, az amerikai szakörökben jól ismert szerkesztő (A. SMITHES) sem vállalja a felelősséget a legfontosabb folyóiratok cikkeinek szelektált feldolgozásáért. Ez a tudomány specializációjának mai fokán teljességgel érthető és helyesímelhető. Gyakorlatilag azzal az előnnyel jár, hogy a folyóiratcikkek azon körére nézve, amelyet a referálólap feldolgozásra elvállalt, az olvasó kétségkívül teljes tájékoztatást kap. Amennyire ez a körülmény a szerkesztés érdeméül tudható be, annyira hibáztható a referálólap felépítésének teljesen mechanikus volta. Számonként a folyóiratok betűrendjében és azon belül a cikkek eredeti megjelenési sorrendjében közli a referátumokat. A kutató az öt érdeklő témára vonatkozó cikkek referátumainak megkeresésében semmiféle segítségére nem támaszkodhat. A referálólap apparátusa mindössze a feldolgozott folyóiratok jegyzékéből és a szerzői mutatóból áll. Ez a referátumok adott volumene mellett erősen kifogásolható.

A referátumok terjedelme is figyelmet érdemel. Az átlagos terjedelem 1800—2000 „n” körül van, azonban jócskán találunk 500—1000 „n”-es referátumokat is. Ez összehasonlítva más referálólappal (*Economic Abstracts, Documentation Economique*) viszonylag bővebb tájékoztatási lehetőséget biztosít. A nálunk szokásos terjedelmet (*Tájékoztató a Külföldi Közgazdasági Irodalomról, MNB Referálólap* stb.) azonban nem éri el. Ugy tűnik, hogy a referátumok terjedelmi arányait ennek a referálólapnak megfelelően sikerült kialakítani. A referátumok tartalmilag színvonalasak, bár korántsem egyöntetűek, ami a referálólap összeállításának módjával függ össze. A referátumok többségét ugyanis a folyóiratcikkek szerzői készítik, a referálásról pedig azok a folyóiratok gondoskodnak, amelyeknek anyagát a lap feldolgozza. Megemlíthjük még a folyóirat viszonylag alacsony előfizetési árát és a kifogástalan nyomdai előállítást.

Összefoglalás helyett azt a gondolatot vetjük fel, vajon nem érkezett-e már el az ideje annak, hogy a szocialista közgazdasági folyóiratirodalom használatához is hasonló munkaeszköz álljon rendelkezésünkre?

FÖLDI TAMÁS

Index of Indonesian learned periodicals 1961. (Indeks madjalah ilmiah.) Djakarta, 1962. 127 p. (Madjalis Ilmu Pengetahuan Indonesia — Council for Sciences of Indonesia Bulletin 4.)

Az Indonéz Tudományos Tanács Dokumentációs Osztálya másodikban adta ki az indonéz periodikák és a periodikákban megjelent közlemények nemzeti bibliográfiáját. Az 1960-ról beszámoló első kötettel a *Magyar Könyvszemle* már foglalkozott.¹ A most kezünkben levő második kötet az előzővel azonos szempontok szerint készült: első fő részében a tudományos periodikákat, a másodikban pedig a közleményeket sorolja fel az ETO alapján kialakított csoportokban. A bibliográfia most is hat központi tudományos intézmény és könyvtár közreműködésével készült.

A kiadvány alapján némi bepillantást kaphatunk az indonéz folyóiratkiadás helyzetébe. A bibliográfia első részében 115 periodikát ír le a megfelelő bibliográfiai adatokkal (amelyek között most már természetesen szerepel a címváltozás is). Ez azt mutatja, hogy 1960-nal szemben némi esökkenés mutatkozik a periodikák számában, az előző évben ugyanis 135 tudomá-

¹ 1962. 78. évf. 1. sz. 113—114. l.

nyos periodika jelent meg. A bevezetésben sajnálattal állapítják meg, hogy a megszünt folyóiratok között több értékes kiadvány is van. Az indonéz folyóiratkiadás tehát még nem indult el az egyenletes fejlődés útján, egyelőre az átszerveződés állapotában van. Erre mutat a periodikák kissé aránytalan megoszlása az egyes szakok szerint. Az ETO szakcsoportok alapján a következő képet kapjuk:

általános tárgyú periodikák	15
társadalomtudományi	27
nyelvészeti	1
természettudományi	22
egészségügyi (orvosi és állatorvosi)	13
műszaki és ipari	14
mezőgazdasági	20
földrajzi és történeti	3

Az aránylag sok természettudományi folyóirat között nincsen kémiai kiadvány, viszont a földtannal és társtudományaival (geofizika, hidrológia, oceanográfia) 9, a meteorológiával 4 periodika foglalkozik.

Jellemző, hogy az ország a tudományos elnyomás alól is felszabadult: 16 olyan periodika jelenik meg, amely korábban holland nyelvű volt, ma pedig indonéz vagy valamely világnyelven közli cikkeit. A nemzetközi tudományos életbe való bekapcsolódás szándékát jelzi, hogy a 115 periodika közül csak 50 tisztán indonéz nyelvű, a többi indonéz és angol (néhány német, illetve francia) szöveget tartalmaz, 20 folyóirat kizárólag angol, 2 pedig angol és német nyelvű.

A periodikákban megjelent közleményeket tartalmazó második fő rész az előző évi vel szemben jelentéktelen esőkkenést mutat: 1960-ból 1075, 1961-ből pedig 1051 közleményt dolgoztak fel.

Dr

Testnevelési és sportszakirodalom. Az 1962. évben megjelent önálló művek, hírlap és folyóiratközlemények. Összeállította a Testnevelési Főiskola Könyvtárának munkaközössége: AMBRUS László vezetésével BÁLINT Józsefné és RAJOS Ferencné. Bp. 1963, Magyar Testnevelési Főiskola. 88 l. (Testnevelési Főiskola Könyvtára.)

Előszőr 1958-ban jelent meg a Testnevelési Tudományos Tanács gondozásában négy kötetben a testnevelés és sport ma-

gyarországi szakirodalmát (a kezdetektől 1954-ig) feltáró bibliográfiai összeállítás Napjainkban rohamosan szaporodó sportirodalmunk új könyvészeti feldolgozását, az 1962. évit köszönthette fejlődő sport-társadalmunk.

A Sportsokszorosító Üzemében nyomtatott könyvészetet a Magyar Testnevelési Főiskola kéziratként adta ki. A munka rövid, tájékoztató bevezetésében a szerzők rámutatnak arra, hogy az anyag óriási méreteire való tekintettel a folyóiratok és a hírlapok közleményeit (a cikkek jelentősége s nem terjedelme alapján végzett) szelektációval állították össze, de az önálló művek gyűjtésében teljességre törekedtek. Arra is felhívják a kutatók figyelmét, hogy nemcsak a Magyarországon kiadott anyagot, hanem magyar szerzőknek a külföldi szakajtóban közölt írásait, valamint szocialista testnevelésünkről és sportunkról külföldön megjelent kiadványok, közlemények címanyagát is feldolgozták. A címleírások pontosak, részletesek és világosak. Azokat a címeket, amelyek semmitmondók vagy félreérthetők, rövid annotációval egészítették ki. Az önálló művek a szakcsoportok élén kiemelve és aláhúzva szerepelnek, ezzel a kettős jelöléssel könnyítve a kereső dolgát.

Az összegyűjtött anyagot a következő szakcsoportokba osztották: *Testnevelés és sport, Testneveléstudomány-oktatás, Tömegsport, Sportlétesítmények, sportszerek, gazdasági ügyek, Atlétika, Torna, Verseny- és Téli sportok, szórakoztató játékok, Küzdő sportok, Természetjárás, Vízi sportok, Technikai sportok.* Ezeket a fő csoportokat a hozzájuk tartozó sportágak, valamint a segéd- és alkalmazott tudományok és a szakkutatók alapján felvetődő problémák szerint tovább bontották alcsoportokra.

Betűrendes névmutató is van a kötetben. Külön jegyzék tájékoztató a feldolgozott magyar (42) és idegen nyelvű (22) folyóiratokról.

A csoportok közé felveendőnek tartjuk azonban az alapvető fizikai képességek és azok fejlesztése irodalmának felvételét. Az összetett sportágak (öttusa, háromtusa) kiemelése az *Atlétika* csoportból, továbbá a verseny- és művészi torna, valamint a mű- és gyorskorcsolyázás szétválasztása is ajánlatos lenne.

KOZOSCSA ISTVÁN

TARTALOM

<i>Siklós András</i> : Adatok az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak könyvkiadásának történetéhez — Zur Geschichte der Verlagstätigkeit während der ungarischen Revolutionen in den Jahren 1918—1919	113
---	-----

KÖZLEMÉNYEK

<i>Szigeti Kilián</i> : Egy XIV. századbeli énekeskönyvünk továbbélése	125
<i>Bálint Sándor</i> : A szegedi franciskánusok könyvtárának XVI. századi állománya..	134
<i>Radó György</i> : Egy rejtélyes regény nyomában	141
<i>Móra László</i> : A műgyetemi könyvtár alapítása 1848-ban	146
<i>Kóhalmi Béla</i> : Az Almássy téri Deák Ferenc könyvtár történetéhez	154

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Holl Béla</i> : Régi magyarországi könyvek lengyel könyvtárakban	156
<i>Borsa Gedeon</i> : XVI. századi magyarországi nyomtatványok a bécsi Nationalbibliothekban	162
<i>Kelecsényi Akos</i> : A Huszár Gál és Török Mihály közötti időszak a debreceni nyomdában	166
<i>Dörnyei Sándor</i> : A XVI. századi simándi nyomda	172

FIGYELŐ

<i>Gergely Pál</i> : Melich János (1872—1963)	175
<i>Kenéz Ernő</i> : Komjáthy Aladár (1894—1963)	176
<i>Zádor Anna</i> : Varró István emléke	177
<i>Berza László</i> : Budapest történetének bibliográfiája II. kötete	179
<i>Molnár Nándor</i> : Az örmény és grúz címek átírásáról	181

HÍREK : Elkészült „A régi magyarországi nyomtatványok” című kiadvány első kötetének (1473—1600) kézírata — Külföldi vendégek könyvtárainkban — A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában folyó tudományos munkáról — Zala megye sajtótörténete és bibliográfiája — Az Egri csillagok örmény nyelven — Megszűnt a New York Mirror — Héber kézirat facsimile kiadásban — Az Ármány és szerelem sűgőpéldányát kiadták — A Korán új kiadása orosz nyelven	183
--	-----

SZEMLE

Falvy Zoltán — Mezey László: Codex Albensis (Ism. <i>Szigeti Kilián</i>)	186
Bogdán István: A magyarországi papíripar története (Ism. <i>Kőhegyi Mihály</i>)	187
Bland, David: The illustration of books (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	188
Schwencke, Johan: Het exlibris in Duitsland (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	189
Knizsnije znaki Alekszeja Jupatova (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	190
Bibliotечно-bibliograficeszkaja klaszszifikacija (Ism. <i>F. Z.—M. L.</i>)	190
Szalai Sándor: Gépi kivonatkészítés — Gépi fordítás (Ism. <i>Weger Imre</i>)	191
Takács József — Veredy Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár a jogászai munka segítője (Ism. <i>Gombocz István</i>)	193
Magyar statisztikai zsebkönyv 1963 — Budapest statisztikai zsebkönyve 1963 (Ism. <i>Schneller Károly</i>)	193

BIBLIOGRÁFIÁK

Ernst, Konrad: Die Wiegendrucke des Kestner- Museums (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)...	194
Pecsat' zarubezsnüh sztran (Ism. <i>Ferenczyné Wendelin Lidia</i>)	194
Hungarian publications on Asia and Africa (Ism. <i>Dán Róbert</i>)	195
A Nagyvilág hét esztendeje (Ism. <i>Péter László</i>)	196
Bibliography of proceedings of international meetings (Ism. <i>Gombocz István</i>)	198
Gesamtverzeichnis der in den Dokumentationsstellen der DDR ausgewerteten Zeitschriften (Ism. <i>Dr</i>)	198
Új amerikai közgazdasági referálólap (Ism. <i>Földi Tamás</i>)	199
Index of Indonesian learned periodicals (Ism. <i>Dr</i>)	199
Testnevelési és sportszakirodalom (Ism. <i>Kozocsa István</i>)	200

TABLE DES MATIERES

- A. Siklós*: Contributions historiques à l'édition du livre à l'époque des révolutions hongroises de 1918—1919 (Avec résumé en allemand) 113

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

- K. Szigeti*: La survivance d'un graduel du XIVe siècle 125
S. Bálint: Les livres de la bibliothèque franciscaine à Szeged au XVIe siècle ... 134
Gy. Radó: A la recherche d'un livre énigmatique 141
L. Móra: La fondation de la Bibliothèque de l'Université Technique à Budapest en 1848 146
B. Kóshalmi: Le cinquantenaire de la première bibliothèque d'arrondissement de Budapest 154

ANCIENS IMPRIMÉS HONGROIS

- B. Holl*: Anciens livres de Hongrie dans les bibliothèques de Pologne 156
G. Borsa: Imprimés hongrois du XVIe siècle dans la Nationalbibliothek de Vienne ... 162
A. Kelecsényi: L'imprimerie de Debrecen à l'époque écoulée entre l'activité de Gál Huszár et de Mihály Török 166
S. Dörnyei: Une typographie de XVIe siècle à Simánd 172

CHRONIQUE

- P. Gergely*: János Melich 175
E. Kenézé: Aladár Komjáthy 176
A. Zádor: István Varró 177
L. Berza: La bibliographie de l'histoire de Budapest 179
N. Molnár: Translittération des titres en caractères arméniens et géorgiens 181
NOUVELLES 183

COMPTES RENDUS CRITIQUES

- Falvy Zoltán—Mezey László: Codex Albensis (*K. Szigeti*) 186
Bogdán István: A magyarországi papíripar története (*M. Kőhegyi*) 187
Bland, David: The illustration of books (*M. Takács*) 188
Schwencke, Johan: Het exlibris in Duitsland (*F. Galambos*) 189
Knížnie znaki Alekseva Yupatova (*F. Galambos*) 190
Bibliotečno-bibliografičeskaya klassifikacija (*F. Z. — M. L.*) 190
Szalai Sándor: Gépi kivonatkészítés — Gépi fordítás (*I. Weger*) 191
Takács József — Veredy Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár a jogászai munka segítője (*I. Gombocz*) 193
Magyar statisztikai zsebkönyv 1963 — Budapest statisztikai zsebkönyve 1963 (*K. Schneller*) 193

BIBLIOGRAPHIES

- Ernst Konrad: Die Wiegendrucke des Kestner-Museums (*G. Borsa*) 194
Pečat' zarubezhnyh stran (*L. Ferenczy-Wendelin*) 194
A Nagyvilág repertórium (L. Péter) 195
Hungarian publications on Asia and Africa (*R. Dán*) 196
Bibliography of proceedings of international meetings (*L. Gombocz*) 198
Gesamtverzeichnis der in den Dokumentationsstellen der DDR ausgewerteten Zeitschriften (*Dr*) 198
Une nouvelle revue analytique de l'économie paraît en Amérique (*T. Földi*) 199
Index of Indonesian learned periodicals (*Dr*) 199
Testnevelési és sportszakirodalom (*I. Kozocsa*) 200